

Procesul pentru cununa de pe mormîntul lui Avram Iancu 1900—1902

GELU NEAMȚU

În pragul secolului al XX-lea, viața politică românească din Transilvania, subminată de neînțelegeri și dezbinări, tinde spre unitate, echilibru și avînt. Numeroase evenimente mai însemnate sau mai mărunte vin să o revitalizeze, să închege rîndurile tuturor păturilor sociale în vederea unei lupte decisive, menită să pună capăt nedreptăților pe care le sufereau românii.

„**Tribuna**“ spunea că în Transilvania aristocrației maghiare, frățietății i se răspundea cu gloanțe și baionete, egalității cu temnițe zăvorîte, iar libertatea însemna încătușare ¹⁾. Această situație era confirmată de țărani împușcați la Gostila (Dej), de alți 50 condamnați la 250 de ani închisoare ²⁾, și mai tîrziu de măcelul de la Aleșd, unde au fost victime, deopotrivă, țărani români și maghiari.

Opinia publică românească era în plină agitație, jignită fiind de insulta adusă memoriei eroului național Avram Iancu, săvîrșită de contele Lázár Miklos, procuror la tribunalul din Alba Iulia. Acest lucru probabil s-a întîmplat cu ocazia unui proces intentat lui T. L. Albini, fost administrator al ziarelor **Tribuna** și **Foaia Poporului**, pus sub acuzația falsă că ar fi delapidat banii colectați pentru ridicarea unui monument în memoria lui Iancu ³⁾.

Rezultatul a fost că s-a declanșat o mișcare spontană, în fruntea căreia se afla tineretul. Situația se explică prin aceea că mișcarea națională, slăbită de lupta divergentă a pasiviștilor și activiștilor, avea acum o nouă și largă grupare, o generație tînără ce începea să devină o adevărată forță politică, doritoare să joace un rol catalizator care să ducă în sfîrșit această mișcare la unitate. Și nu se poate trece peste faptul că tineretul român și-a făurit din lupta lui Iancu un ideal național, iar din personalitatea sa un ideal etic.

În riposta dată contelui Lázár într-un „**Apel**“ semnat de studentul în drept, George Novacovici, se spunea : „La sfîrșitul veacului XIX vedem idealul tinerimii pîngărit în cel mai infam mod“, și se încheia printr-un îndemn care prevestea începutul unei acțiuni mai ample. „Înainte, să protestăm !“ ⁴⁾.

Intuind avalanșa de proteste, **Tribuna** comenta apelul primit de la Cluj ca fiind numai „un signal al manifestațiunii ce tinerimea va face“, exprimîndu-și totodată și speranța că „glasul tinerimei noastre va afla și acum, ca întotdeauna, ecou larg de aprobare în sînul poporului nostru“ ⁵⁾.

Un alt student, tot fruntaș al mișcării tineretului român, Ioan Scurtu, subliniază în articolul său : „Pretindem satisfacție“, că pe eroul român „însiși scriitorii maghiari îl descriu ca pe un ideal superb al luptătorului pentru libertate“⁶⁾. Același student, I. Scurtu, a publicat și o violentă poezie la adresa lui Lázár, intitulată „**Procurorul hienă**“⁷⁾, iar o alta menită să mobilizeze masele la mișcarea de protest :

*„Și fluierul cîntă aprins, mai aprins...
Văpaia de luptă pe toți i-a încins...
Și fluierul cîntă năprasnic acum...
Pornit e tot neamul pe-al luptelor drum !...*

*Tu, Iancule mîndru, adormi liniștit,
Trezitu-ți-ai neamul... Iar el oșărit
E gata de luptă în numele tău,
— Așa să-i ajute de-acum Dumnezeu !“⁸⁾*

Apelul, articolele incendiare în care se cerea satisfacție, versurile agitatorice, într-un timp foarte scurt își dădură roadele. Astfel, încep să curgă protestele : „Protestul tinerimii universitare române din Cluj“, semnat de 52 de studenți, cel din Cernăuți de 62 de studenți. Proteste asemănătoare mai semnează 15 studenți români din München, 16 din Oradea, 5 din Viena, tinerimea română din Budapesta, Graz, București și, bineînțeles, au protestat și românii din Alba Iulia, orașul în care s-a săvîrșit nelegiuita insultă⁹⁾.

La indignarea tineretului și poporului român se adaugă și voci ale maghiarilor progresiști, care dezaprobau atitudinea șovină a contelui, precum și poziția guvernului. Intre aceste voci se numără și cea a lui Tar Lörincz, care publică în organul politico-literar **A Hét**¹⁰⁾ un articol intitulat „**Iancu**“, în care justifică indignarea românilor, iar despre eroul național al acestora se spunea simplu, dar cu multă simțire : „Avram Iancu a fost om adevărat“.

Din această frământare protestatară se desprinde o acțiune oarecum paralelă, definindu-se în scurt timp ca o mișcare autonomă, constituind o acțiune majoră și ajungînd să preocupe opinia publică românească de pretutindeni, trăgînd semnalul de alarmă și pentru o parte însemnată a opiniei publice din străinătate.

Mai mulți studenți români de la universitatea din Cluj s-au întîlnit acasă la Ioan Scurtu, și el student la drept, sfătuindu-se asupra situației politice la ordinea zilei. Căutau un mod mai energic, mai spectaculos, de manifestare. Studentul Coriolan Steer (din Oradea) își exprimă părerea că cea mai potrivită manifestare a lor, acum cînd memoria lui Iancu a fost întinată, ar fi aceea de a merge la Țebea, pentru a depune o cunună pe mormîntul marelui erou¹¹⁾.

Din suita de articole a lui I. Scurtu, care istorisește cum a luat naștere acțiunea, ca și pe baza unei scrisori din colecția avocatului Francisc Hossu-Longin din Deva, reiese că ultimul a fost informat de acest plan al tinerimii clujene și că a dorit chiar să participe la el, lucru dezavuat însă de un văr al său din Abrud, căruia îi ceruse sfatul în acest sens¹²⁾. Dar cu toate că nu a participat la acțiunea proiectată, el va juca un rol activ — după cum se va vedea — în evenimentele ulterioare.

Trei dintre tineri, Ioan Scurtu, George Novacovici și Coriolan Steer, pun la punct planul formulat în adunarea amintită și iau trenul Cluj — Teiuș — Alba Iulia — Deva. Au pornit cu entuziasm și în mare taină, pentru a nu fi împiedicați de autorități. Călătoria le fu și veselă și tristă. Veselă — când reușeau să inducă în eroare pe cei ce le-ar fi putut împiedica acțiunea, triști — când peste tot în drumul lor nu vedeau decât „Un popor împilat... jandarmi... singe... mizeria generală... sfetnici prea înalți ca situație și foarte jos ca onoare... jale și mîhnire în toată țara...”¹³⁾.

În gara din Deva aștepta trăsura „specială”, angajată cu o zi înainte de Fr. Hossu-Longin, avizat de tineri, așa după cum am arătat, și care s-a declarat cu multă însuflețire gata a le oferi toate înlesnirile pentru reușita planului lor de a ajunge la Țebea. Cei trei se opresc la casa acestuia, unde sînt bine primiți de gazdă, precum și de dr. Aurel Vlad, fost coleg mai mare al lui I. Scurtu, la Budapesta.

„În revărsatul zilei (31 decembrie 1899) — își amintește încărunțitul avocat cu mulți ani mai tîrziu, în cîteva rînduri memorialistice — luînd cununa cu ei, cu trăsura, cîntînd „Deșteaptă-te române”, de răsunau străzile Devei, s-au dus la Țebea”¹⁴⁾.

La 10 dimineața, tinerii își făceau intrarea în biserica din Țebea și Scurtu ceru voie preotului Tisu, în vîrstă de 73 de ani, să vorbească mulțimii adunate. Primi învoirea pentru timpul convenit predicelor. Pînă atunci așeză cununa de lauri pe altar. Poporul adunat a înțeles cu repeziciune rostul cununii și cu smerenie se apropia de ea, sărutîndu-i tricolorul pe care scria : „Dormi în pace ! Noi veghem ! Tinerimea română, lui Avram Iancu”. Apoi Scurtu a ținut o răscolitoare cuvîntare în care relevă umanismul luptătorului.

Bătrînii și femeile plîngeau de emoție, și tot în această atmosferă fu așezată cununa afară, în cimitir, pe fruntea vechii și simplei cruci. Aici vorbi G. Novacovici : „Cununa aceasta — spunea el — fie simbolul **cununei de tineri**, al cărui ideal tu ești și care-ți va păstra neștersă amintirea glorioasă.

Iar acum, divinule Iancu, jurăm pe mormîntul tău că nu ne vom odihni pînă ce nu vom ști poporul nostru împărtășit de aceleași drepturi [cu celelalte popoare — n.n.] de libertate și bunăstare”¹⁵⁾.

Solemnitatea depunerii coroanei se încheie cu același imn „Deșteaptă-te române”, intonat sub crengile încremenite ale gorunului lui Horea, martor secular al trecutelor vremuri de glorie și de durere ale neamului...

Delegația tinerimii clujene părăsi Țebea cu sentimentul datoriei naționale împlinite.

Țăranii îi asigurară că vor păstra cununa ca pe un lucru sfînt și după cîteva zile o vor depune în biserică.

Tinerii se îndreaptă spre Baia de Criș, unde poposesc la avocatul Teodor Pop sau „Pop Toader”, cum îi spuneau localnicii, fiind primiți ca și copiii lui, din momentul în care a aflat de acțiunea lor. Francisc Hossu-Longin le dăduse tinerilor următorul sfat : „De cumva vor trece fără nici un accident peste cele ce și-au propus, să meargă la Arad, ca să salute pe apărătorul în cauza procesului Iancu”, adică pe Ștefan Cicio-Pop, care-l apărase pe Albini la Alba Iulia.

Hossu îl informează pe Amos Frîncu, care va juca și el un rol însemnat în acest proces (acela de sfătuitor), că lui Cicio i-a scris despre delegația care va merge la Arad, să se îngrijească ca „acea delegațiune

să se primească acolo cu convenita cinste și fiind o cauză atât de mare și de interes deopotrivă pentru toți, să avizeze mai ales tinerimea și să stăruie ca să se facă un banchet sau o convenire solemnă în onoarea delegaților, la care să participe, fără deosebire de vederi politice“. Motivul care-l determină la a cere aceasta este dorința sa ca tinerimea să se înalțe deasupra luptelor politice, avînd idealurile ei. În timp ce-i scria lui Frîncu, primește telegrama cu textul : „Grîul bun“, semn că acțiunea de depunere a coroanei a reușit ¹⁶⁾.

De aici, cei trei pleacă spre Arad, unde s-au întîlnit cu Șt. Cicio-Pop. Întîlnirea a fost călduroasă, fruntașul român i-a felicitat pentru actul solemn de la Țebea. În ziua următoare vor pleca spre Oradea, la dr. Lazăr și protopopul Mihuț. Aci avu loc o întîlnire la masa ospitalieră a cunoscutului Iosif Vulcan, decenii de-a rîndul luptător pentru cultura națională, care i-a primit — după cum spune Scurtu — cu „inima caldă românească“. Și Vulcan, și dr. Lazăr le cereau să povestească amănunțit cele întîmplute la Țebea ¹⁷⁾.

Dar numai la cîteva zile, o scrisoare din Baia de Criș publicată în **Tribuna** anunță „confiscarea cununei de pe mormîntul lui Ianču“ ¹⁸⁾. De la această dată, 9 ianuarie st. n. 1900, lucrurile se vor îndrepta spre un nou proces, legat de numele lui Iancu (după cel de la Alba Iulia), ai cărui eroi, C. Steer, G. Novacovici și I. Scurtu, împreună cu apărătorii lor, vor înscrie o frumoasă pagină de luptă pentru demnitatea națională.

Să urmărim cum s-au desfășurat evenimentele.

Notarul din Țebea, aflînd despre manifestația tinerimii, deschide o anchetă. Sînt interogați preotul I. Tisu și învățătorul. A fost interogat și preotul mai tînăr, Giurca. Nelăsîndu-se intimidat, acesta-și exprimă regretul că n-a fost de față, căci „ar fi făcut solemnitatea mai mare“.

Jandarmii au ridicat cu forța cununa care fusese între timp depusă în biserică și au transportat-o la Baia de Criș. Motivul confiscării era pasajul din cuvîntarea lui Novacovici : „Jurăm pe mormîntul tău, Iancule, că nu vom avea liniște pînă ce nu vom dobîndi drepturile noastre egale cu celelalte națiuni“.

Gestul silnic a avut pe plan local un puternic ecou : „Confiscarea cununii, considerată de popor ca sfîntă, a produs cea mai adîncă indignare în inimile tuturor“. În legătură cu ceea ce începea să devină o largă problemă politică, Hossu-Longin îl consulta pe Amos Frîncu : „Ce zici tu, la o idee ce am ? Oare nu ar fi bine ca să mă reped eu în careva zi, pînă la oracolul din Birchiș și să-l întreb că ce zice el la chestiunea Iancu, și în special la lupta ce s-a pornit ? Apoi să-l provoc, să facă și el o declarațiune întru apărarea demnității noastre naționale...“ ¹⁹⁾. Era vorba de Alexandru Mocioni. Nu și-a putut realiza însă planul, deoarece bătrînul fruntaș era bolnav.

Acțiunea Iancu se conjuga și cu intensele nemulțumiri de natură economică ale maselor din Transilvania. Insuși Hossu-Longin fusese chemat în Țara Hațegului pentru plîngeri referitoare la încasarea dărilor, și-i scria lui Amos în acest sens că : „Poporul e foarte iritat de beliturile ce fac notarii și juzii comunali“ ²⁰⁾.

Tribuna informa, în sfîrșit, că în 26 ianuarie Ioan Scurtu a primit citația pentru proces și că acesta va avea loc la Baia de Criș în 13 februarie 1900 ²¹⁾. În editorial se dezvăluia un fapt paradoxal la prima vedere: procesul nu avea drept bază acuzația de „agitație“, ci pe aceea de „delict în contra religiei“, ca și cum guvernul s-ar fi erijat în apărător al liniștii bisericii române. De fapt, puternicii zilei doreau prin a-

ceasta tocmai să mascheze caracterul politic al procesului. Cu toate acestea, judecătorul din Baia de Criș nota pe actul de acuză că pe cunună se afla o panglică cu culorile tricolorului național român²²). Procesul este semnalat și de presa străină, astfel, de pildă **Deutsches Volksblatt**²³) prezintă evenimentele obiectiv.

Amos Frincu îi comunică lui Fr. Hossu în legătură cu procesul tinerilor următoarele : „Cu domnii tineri **nu** am avut ocazie să mă întâlnesc în vederea procesului ce li s-a intentat.

Eu te rog ca în tot cazul să primești tu apărarea, fiindu-mi mie, chiar dacă s-ar adresa, absolut **cu neputință (fizic)**; de date aș îngriji eu, fiindcă e vorba și de Iancu și **mai ales de tricolor**“²⁴).

Pînă la urmă cererea semnată de Ioan Scurtu se adresează lui Francisc Hossu-Longin în 5 februarie 1900. Cererea era determinată de rolul distins al avocatului hunedorean în viața publică, precum și de „sprijinul valoros și deosebit de cald ce ni l-ați oferit în deputăția noastră la Țebea“. În numele colegilor săi, îi cere să binevoiască a primi „apărarea noastră în procesul intentat nouă la judecătoria Băii de Criș²⁵).

Totodată îl anunță că s-au adresat și lui Șt. Cicio-Pop în Arad, dr. Aurel Vlad și lui T. Pop. Apoi îl informează că „tinerimea d-aici s-a solidarizat și formal cu actul cununii“. Mai exista planul de a depune, fără discursuri, încă o cunună, dar ulterior se va renunța.

Situația suferă o continuă încordare. Știrea despre împrorocarea tinerilor se răspîndi ca fulgerul prin tot Zarandul. Oamenii murmurau : „— Apoi bine ! cine ne poate opri să punem cununi la morții noștri ! ? Să nu știe oare toți cei ce trăiesc de pe spatele nostru că în popor e credința că Iancu trăiește și se arată din cînd în cînd“²⁶). La Baia de Criș mai sînt dați în judecată 12 tineri care la o petrecere au jucat călușarul cu briie tricorele și toți au fost condamnați la închisoare și amenzi²⁷). Condamnații erau tineri țărani, meșteșugari și muncitori. Și la Săliște este condamnat din aceleași cauze un grup de „călușari“²⁸).

Ca răspuns la atîtea represalii, cultul lui Iancu lua amploare, portretul său era aproape în fiecare locuință ; Țebea se preconiza să devină un loc de pelerinaj²⁹).

În ciuda valului de teroare, tinerii erau încurajați, apreciindu-se totodată și bărbăția și demnitatea cu care s-au comportat pînă la acea dată.

Sînt publicate integral cuvîntările lui I. Scurtu și G. Novacovici, menite să servească atît ca documente la proces, cît și pentru rolul lor mobilizator³⁰). În afară de citatul pe care l-am dat din cuvîntarea lui Novacovici, mai relevăm și pe acela care degajă esența mișcării, rostit limpede și curajos. Iată fragmentul panegiricului : „Te-ai jertfit ! Dar sufletul tău și acum străbate rîndurile bravului tău popor. Amintirea ta e un izvor neseecat de pilde pentru a aduce la îndeplinire lucrarea, dezrobirea națională, pe care tu, cu atîta însuflețire curată ai început-o și pe care n-ai sfișit-o, pentru că soarta mașteră n-a croit altceva poporului tău decît rîni și dureri“.

Amploarea mișcării este confirmată și de **Tribuna**, arătîndu-se că un interes viu și frătesc se manifestă zi de zi față de acel proces și că „**Intreaga tinerime s-a declarat și se manifestă solidară cu atitudinea și actul colegilor împrorocuați**“³¹).

Se anunță și numele apărătorilor în acest proces : avocatul Francisc Hossu-Longin, Ștefan C. Pop de la Arad și Teodor Pop din Baia de Criș. **Tribuna** era bine informată, căci Hossu-Longin îi scria din Deva, în 17 februarie 1900, lui Amos Frincu cu privire la cererea lui I. Scurtu:

„Le-am răspuns că primesc și i-am invitat să fie oaspeții noștri“³²). Dezaprobă punerea unei noi cununi, atât pentru a nu întinde coarda, cât și pentru a nu banaliza manifestația anterioară. La fel, în calitate de apărător era nemulțumit de seria de articole „La Tebea“, publicată de I. Scurtu, sub pseudonimul „Ascanio“, în **Tribuna**, putînd da naștere unor noi acuzații.

În răspunsul său pe care Frîncu îl considera ca fiind „de cea mai strictă discrețiune“, respinge și el proiectul depunerii unei a doua cununi, dar mai ales în legătură cu frămîntările interne ale partidului național român face presupunerea (greșită dealtfel — deoarece problema va avea o amploare și va fi îmbrățișată atât de activiști cît și de pasiviști), că această cauză a lui „Iancu să isprăvește în curînd, fiindcă divizați pe temele partidelor de dincolo, nu se poate continua cu lupta ideală“.

Îi rămîne totuși mîngăierea că „o parte a chestiunii, **onoarea națională**, a fost salvată și să vedem a da **ultimelor** ramificații a cauzei demnitatea care o cere sfîntul nume al lui Iancu.

Astfel, știind procesul în mîna ta, sînt liniștit“³³).

Frîncu, îngrijorat de luptele interne din partid, îi mai dă în grijă lui Hossu să-i ferească pe cei 3 tineri de „**desgust**, fiindcă dacă prezentul e atât de dureros, al lor e viitorul“. Poporul își ațîntește ochii asupra lor, — spune Frîncu — care stau în fața judecății «în mîină cu tricolorul și pe el cu chipul lui Iancu.

Ei numai acest steag, numai acest chip să-l vadă și să **nu** simtă ce simt eu de cîteva zile, de cînd văd că s-au ridicat din două laturi alte flamuri, **două** deodată : „**liberal**“ și „**conservator**“, nici unul însă tricolor». Cei ce au ridicat aceste steaguri sînt „tîrgoveți“, nu luptători pentru libertate — exclamă el dezamăgit. Și cu toate că vîntul acesta orientat nu aduce de astădată primăvara, își exprimă speranța că „pămîntul nostru e bun, și după secetă iarăși va aduce roade. Întrebare, dacă noi vom gusta din ele?“³⁴).

Intr-o nouă scrisoare a lui Frîncu ce denotă neliniștea sa crescîndă, îi cere lui Hossu să „se încheie **grabnic** și demn procesul ca să nu se păteze steagul, ci să se înfășoare prin tinerimea care l-a arborat“. Și aruncînd din nou oprobriul asupra „steagului ciocoliesc“ din țară, îi vorbește de rolul ce îi revine destinatarului : „Aici, frate, ai un rol istoric și între marile supărări, ultima nădejde și mîngăiere-mi este că tocmai acum te știu pe tine lîngă steag“³⁵).

În preajma procesului erau transparente gravele amenințări pentru guvern, căroră directorul **Tribunei**, Elie Dăianu, (care tocmai în acele zile părăsea direcțiunea după 4 ani de activitate) le permise apariția chiar în editorial și dînd „asigurarea“ că românii își vor păstra „singele rece și în ocazia asta, atât de potrivită altfel de a provoca o zguduitoare mișcare a maselor“³⁶).

Se putea ușor înțelege de către oricine că o achitare sau o osîndire draconică în procesul pentru „cunună“ va însemna un triumf moral. Cu o achitare, cîștigul va fi îngenuncherea infamiei, cu o condamnare, cîștigul va fi înfierarea infamiei.

Ținem să subliniem că directorul **Tribunei**, Elie Dăianu, i-a sprijinit pe acuzați nu numai printr-o publicitate asiduă, ci și prin ajutorul

material personal pe care-l oferă alături de acela acordat de Hossu-Longin și Amos Frîncu ³⁷⁾. Cu câteva zile înainte de procesul fixat pentru 13 februarie, la Baia de Criș domnea o fierbere deosebită. Nemulțumirea era violentă și pentru condamnările rostite cu puțin înainte împotriva „călușerilor“ amintiți, care purtaseră culorile naționale. La proces a luat parte o mare mulțime, foarte eterogenă în compoziția sa: intelectuali, țărani, meseriași, doamne și domnișoare, precum și numeroși țărani veniți din Brad. La proces mai asistau și doi ziaristi din Budapesta. Deși s-a pus la dispoziție cea mai încăpătoare sală a tribunalului, cu toate acestea, în ziua procesului nu numai sala ci și coridoarele și curtea gemeau de mulțime.

Toată noaptea de dinainte de proces o trupă de jandarmi a cutreierat zadarnic orașul ³⁸⁾.

Dezbaterile încep la ora 9. Judecător era Bigner József și substitut de procuror Nogál Károly. Acuzații declară fiecare că vor să valideze dreptul limbii române, prevăzut în art. de lege XLIV, pct. 8 din 1868.

Cele două discursuri, tipărite în **Tribuna** sînt refuzate ca acte doveditoare, datorită faptului că au apărut după împricisuire.

Audierile sînt conduse cu nervozitate, atitudinea tinerilor este dirză. Iată cîteva exemple :

Judecătorul se adresează acuzatului Novacovici : „Ce ai vorbit la mormînt ?“. Acuzatul : „Acea ce vorbește un om cu sentimente umane și ceea ce un român spune la mormîntul unui erou român“. J. : „Ce ați cîntat la mormînt ?“ A. : „Deșteaptă-te române“. J. : „Au cîntat și din public ?“ A. : „Da“. J. : „Cine ?“. A. : „Nu știu nume, însă au cîntat mai mulți. Dar chiar cei ce n-au cîntat, vor fi cîntat în sufletul lor“ ³⁹⁾.

Apărătorul, avocat dr. Ștefan C. Pop, cere alăturarea la acte a articolului elogios din **A Hét**, de Tar Lőrincz, care justifică preamărirea lui Iancu, dar este refuzat. Actul de acuză citit de procuror se baza pe §. 174 și 191 ale Codului penal și 36 al Codului de contravenții. Pe scurt, conținutul acestor paragrafe era următorul: §. 174 — Acela care preamărește în chipul determinat în § 172 un fapt declarat drept crimă sau delict din partea legii, sau laudă ori distinge în public pe săvîrșitorul unei crime sau vreunui delict, în chipul sus-numit, este vinovat și se pedepsește cu temniță pînă la 6 luni.

Prin acest paragraf mărunței judecători vrînd a fi mari prin sentimente șovine, doreau să-l condamne postum pe Iancu. §. 191 prevedea: Săvîrșește delict și se pedepsește cu temniță pînă la 6 luni și cu amendă pînă la 200 fl. acela care provoacă **scandal public** în localul pentru exercițiul ceremoniilor unei confesiuni recunoscute de stat.

Nici acest paragraf nu era fondat pentru acuză, deoarece solemnitatea avusese loc cu învoirea preotului și nu au avut loc dezordini, așa cum a reieșit și din audierea martorilor.

În ceea ce privea §. 36, el prevedea pedepsirea acelor ce folosesc steaguri, pajure ori insigne străine care sînt servesc ca simbol al unei direcții dușmănoase statului și așezămintelor lui legiuite. Cu privire la acest punct, se atrăgea atenția că un mare jurist ca Edwin Illés Károly constatase că este fără obiect, deoarece nu exista nici un ordin ministerial care să indice ce anume insigne etc. sînt dușmănoase statului ⁴⁰⁾.

Era evident un proces politic și a fost privit ca atare de către opinia publică românească, chiar dacă uneltele guvernului au încercat să ascundă un timp acest lucru. Procesele politice erau prea neplăcute pentru guvern, căci de la bara acestora se rosteau multe adevăruri amare.

Participanții la asemenea procese, departe de a fi intimidați, își înțereau și mai mult voința de luptă pentru eliberarea națională. Dîrzenia acuzaților și răspunsurile lor dovedeau aceasta.

C. Steer contesta dreptul tribunalului de a judeca memoria lui A. Iancu, iar I. Scurtu afirmă : „Sînt fericit că pot lua cuvîntul ca acuzat, pentru fapte de care totdeauna mă voi simți mîndru și pe cari totdeauna le voi săvîrși“.

Aici, în fața justiției, noi avem să răspundem pentru o faptă nobilă... „Actul de acuză nu-i act juridic, e act de prigonire politică“. Convingerea lor este că n-au „alt ideal de urmat decît al poporului nostru, al cărui ideal a fost și este și va fi Iancu !“. În încheiere acuzatul cere pentru sine cea mai severă condamnare ⁴¹⁾.

Atitudinea apărătorilor a fost și ea cît se poate de demnă, cu toate că au fost restrînși în dreptul lor de apărători. Teodor Pop va spune doar cîteva cuvinte, ele sînt însă nu numai o pledoarie, ci un autentic protest : „Nici un procuror, nici o judecătorie, nici jandarmi și nici guvern, scurt zis, nimeni nu are dreptul și competența de a spune verdict asupra aceluia erou, care a fost strălucit judecat de forul singur competent al istoriei...“ ⁴²⁾.

Aceleași cuvinte calde pentru memoria lui A. Iancu le rostește și Fr. Hossu-Longin, iar Șt. C. Pop, arătînd că procurorul ar trebui să-i laude pe cei trei tineri pentru că propagă preamărirea celor mari și virtuoși, cere achitarea lor. Este semnificativ și incidentul produs într-una dintre pauze, cînd un avocat maghiar, fruntaș din Baia de Criș, cu numele Nabráczy, se apropie de I. Scurtu și în mijlocul mulțimii îi adresează calde felicitări pentru ținuta sa.

Sentința îi scotea de sub acuza de delict împotriva religiei, sînt însă condamnați pentru cinstirea memoriei lui Iancu și pentru tricolorul pus pe cunună. Fiecare era condamnat la 6 săptămîni temniță ordinară și 250 coroane amendă ⁴³⁾.

Acuzații și apărătorii înaintează recurs, iar publicul îi întîmpină cu entuziasm deosebit. A doua zi după proces are loc o manifestație de mare amploare la care participă mult popor ce merge la Tebea, la mormîntul lui Iancu. Locul era împresurat de jandarmi. Se petrec scene impresionante. La Brad are loc de asemenea o mare manifestație, unde tinerii condamnați sînt primiți în fața hotelului „Central“, piața fiind înțesată de lume de tot felul, de la intelectuali pînă la muncitori, după cum consemna **Tribuna** ⁴⁴⁾. Tinerilor patrioți li se oferă un splendid buchet în culorile naționale, se rotesc discursuri, entuziasmul era general.

La plecarea din Deva, tinerii sînt conduși cu mare alai, iar la Orăștie sînt întîmpinați de intelectualitatea din localitate în frunte cu Ioan Moța. La Cluj sînt primiți cu ovații și flori de către mulțimea de studenți români ce-i așteptau în gară ⁴⁵⁾.

**Cei trei studenți care au depus coroana pe
mormintul lui Avram Iancu *)**

*) Pe verso, fotografia poartă următoarea dedicație:
D-lui Hossu-Longin.

Fruntașului distins, luptătorului integru, întemnițatului pentru neam, nașului mult iubit și adorat, în semn de neclintită alipire.

Stincă de caracter, minte luminată, inimă generoasă română, braț de oțel — veți fi totdeauna pildă nouă, tinerimii.

Cluj, 2 apr. n. 900.

finul cel mai devotat

Ioan Scurtu,

I. SCURTU

G. NOVACOVICI CORIOLAN STEER

G. Novacovi ține în mână ziarul **Tribuna**, cu titlul principal „Chestiunea Iancu în fața justiției”, iar C. Steer arată o fotografie cu Iancu în centru, încadrat de alți revoluționari.

Fotografia se află la B.C.U. Cluj, Corespondența Hossu-Longin, vol. XII, nr. 237.

Presă șovină, între care se număra guvernamentalul clujean **Magyar Polgár**, cerea nimicirea „agitatorilor valahi”. Desigur, **Tribuna** care era în fruntea mișcării ripostează condamnării printr-o suită de articole dintre care: „**In contra teroarei — bărbăția!**”⁴⁶), avea mai mult tonul unei proclamații decât acela al unui simplu articol de gazetă. Printre altele se spuneau următoarele: „In loc ca românii să se înspăimînte, ei se deșteaptă cu mic cu mare și bărbătește se declară solidari cu prigonii lui. In loc ca poporul să ocolească de aici înainte mormintele sfinte unde-și dorm somnul de veci eroii și martirii săi, el se închină lor, cu atît mai învăpăiat. In loc ca jandarmii să poată alunga orice umbră de conștiință națională din sufletele românești, românii înșiși cu bărbăția lor țin la distanță pe sbiri...”

Opriamatorii au obținut exact contrariul a ceea ce au scontat, adică o consolidare a conștiinței naționale românești. Procesul a constituit o strălucită victorie morală a mișcării pornită în numele lui Iancu, și care cîștiga tot mai mult în amploare.

Intr-adevăr, comportarea maselor de la Baia de Criș, Deva, Brad, Orăștie și pînă la Cluj, a constituit un strălucit ecou al acestei victorii morale.

Plecarea de la **Tribuna** a lui Dăianu care se afla în strînse relații cu Fr. Hossu-Longin și cu Amos Frîncu îi face pe aceștia să creadă că lupta va fi abandonată de către ziar (datorită, la un moment dat, și unor numere mai puțin încurajatoare). Acesta va fi un moment de umbră al mișcării, deoarece Hossu-Longin și tinerii vor trimite telegrame președintelui partidului național I. Rațiu, care răspunde însă deosebit de frumos, respingînd bănuielele. Scrisoarea fiind inedită, considerăm oportun s-o dăm publicității împreună cu telegramele care au provocat-o⁴⁷).

Drept urmare, I. Rațiu îi cere o revocare lui I. Scurtu și în schimb îi pune la dispoziție necondiționat **Tribuna**. Amos Frîncu sfătuia pe Hossu-Longin ca cel de-al doilea proces ce urma să aibă loc la Deva, să intervină pentru a-l amîna cît mai mult, pentru ca acuzații să-și poacă da anumite examene⁴⁸).

Ecoul procesului de la Baia de Criș a fost cît se poate de larg. În telegrama tinerimii din Cluj, aceasta se declară alături de acuzați⁴⁹). Tinerimea universitară din București transmite acuzaților, tot printr-o telegramă, următorul mesaj: „Iubiți colegi! Aveți mîngăierea că în momentul cînd soarta D-voastră e în mina procurorului... inimile fraților voștri vă înalță un imn de laudă pentru chipul brav cum ați apărat memoria celui mai mare erou național“⁵⁰).

România jună salută și ea cu drag tinerescul buciurn de luptă, urînd fraților din Transilvania izbîndă deplină.

Intr-un alt număr, **România jună**⁵¹) scria despre condamnarea celor trei tineri la Baia de Criș ca despre o nouă insultă, după cea de la Alba Iulia, care însă și-a primit răsplata — o furtună de indignare care a cuprins inimile românești de pretutindeni. Exprimînd ceea ce înseamnă memoria lui Iancu pentru români, rolul militant al acesteia, se spune: „Memoria lui Iancu va fi legătura sfîntă ce va uni pe românii din toate unghiurile spre un comun ideal“. Făcîndu-se astfel o transparentă aluzie la visul de unitate națională.

Apărarea națională, alt ziar din România, ocupîndu-se de aceste mișcări, acuza guvernul Széll K., că era la fel de reacționar și șovin față de naționalitățile nemaghiare ca și guvernul Bánffy și că unul din scopurile sale era lupta contra „daco-românilor“.

Mișcările acestea determină și un reviriment al activității **Ligii culturale** de la București, care la 12 februarie 1900 ține o ședință cu 50-60 participanți, în frunte cu Periețeanu-Buzău, proiectîndu-se cu această ocazie o mare adunare populară pentru a se înfiera persecuțiile „de peste munți“. Se declară că nelegiuirile de la Baia de Criș au mișcat pe mulți membri ai **Ligii** care și-au și pus în gînd să ridice problema națională la importanța anilor anteriori.

Și ziarele străine îi sprijină pe români. **Kronstädter Zeitung**⁵²) din Brașov îl înfățișea pe Iancu drept unul dintre cei mai umani luptători pentru libertate, ca pe încarnarea dorințelor și aspirațiilor, a năzuințelor și idealurilor care mișcau la acea dată pe români, precum și cu un secol întreg în urmă. O poziție de simpatie adoptă și săptămînalul **Deva**

és Vidéke⁵³), care la 22 februarie 1900 publică un articol plin de înțelegere pentru români.

Autoritățile răspund altfel. Pentru preamărirea lui Horea, **Revista Orăștiei** este dată în judecată⁵⁴).

Și **Tribunei** i se intentează procese de presă în legătură cu articolele ce-l atacau pe contele Lázár Miklós⁵⁵). Asaltul cu procese asupra **Tribunei**, colaterale aceleiași probleme Iancu, i se răspunde pe un ton nenfricat. Ea atrage atenția stăpînitorilor, care în loc de satisfacție, le oferă temnițele, să nu uite că temnițele sînt făcute de mîini omenești și că ele pot fi dărimate! Va veni o vreme — se spune în **Tribuna** — în care popoarele asuprite și batjocorite vor pune mîna pe aceste ziduri înfricte și le vor nimici. Oricum, parlamentul în care se mai puteau rosti adevăruri (cu riscul libertății, bineînțeles) era **bara judecătorească**. Această posibilitate se promitea să fie folosită în așa fel ca adevărul să fie auzit de lumea întregă⁵⁶).

A apărut în **Tribuna** și un apel incendiar, semnat de Alexandru Pop, student în drept (Cernești, 4 martie 1900), în care cerea tineretului: „**Să ne jertfim toate: avere, libertate personală, ba chiar și viața pentru apărarea demnității naționale!!!**”

Cuvintele cari le purtau damele române pe piept la procesul Memorandumului „**Totul pentru națiune**“ sã stea totdeauna înaintea ochilor noștri și să fie deviza noastră!!!“⁵⁷).

Francisc Hossu-Longin și Amos Frîncu continuă să se intereseze de soarta tinerilor. Acuzații se adresau acestora cu numele de nași, deoarece condamnarea a fost „botezul martiriului“ pentru ei⁵⁸).

Frîncu își exprimă mulțumirea față de Hossu că I. Scurtu cu care a stat de vorbă a preluat ideile pe care el însuși le-a moștenit. Ele vor trebui trecute și la generațiile ce vin⁵⁹). Avocatul Hossu se preocupă asiduă de situația actelor și de fixarea datei procesului ce urma să aibă loc la tribunalul de apel din Deva⁶⁰).

Este interesant de amintit și comunicarea pe care i-o face Hossu lui Frîncu, privitor la o verișoară a acestuia din urmă care s-a pus în fruntea unui grup de românce și maghiare din Baia de Criș, care luptau împotriva șovinismului propagat de guvernanți⁶¹), în legătură cu procesele Iancu.

Soția lui Fr. Hossu-Longin, fiica lui George Pop de Băsești, tot în semn de omagiu față de memoria lui Iancu, trimite Sofiei German din Brad 3 brazi (cărora le dă numele celor trei condamnați), pentru a-i planta la mormînt⁶²).

Pentru înfrumusețarea mormîntului, care avea atît valoare istorică cît și valoare patriotică, va interveni în februarie 1900 o rudă a lui Iancu, preotul Gomboș Iosif, care se adresează ministrului de interne⁶³).

În timp ce I. Scurtu și G. Novacovici se încurcau în noi procese (pe baza articolelor mai vechi publicate de ei în **Tribuna**), regimul îi lovește și pe altă cale, pregătind eliminarea lor de la universitate.

I. Scurtu, care după cum afirmă Fr. Hossu-Longin avusese cea mai bună comportare în „cauza Iancu“, îl informează amănunțit asupra noilor procese⁶⁴). În luna mai aude în sfîrșit că vor fi eliminați⁶⁵).

Eliminarea era sigură. I. Scurtu îi cere sfatul lui Hossu dacă să plece la Lipsca sau la București, Hossu înțelegea că băieților le-a ajuns cuțitul la os, și-i scrie lui Frîncu că „trebuie să sãrim în ajutorul lor și să facem tot ce putem“⁶⁶).

Novacovici se afla bolnav la Girbovăț în Banat, când primește citația să se prezinte pe 23 aprilie la decan.

Avocatul Amos Frîncu face și el toate intervențiile pentru a se amina cât mai mult procesul, să-și poată lua I. Scurtu doctoratul. Ii trimite și ajutor material. Este informat că soarta băieților va fi pusă în discuție și la Congresul tinerimii de la Paris ⁶⁷⁾.

Procesul este în sfârșit fixat pe data de 16 iunie 1900 ⁶⁸⁾.

La sfârșitul lui mai, I. Scurtu anunță că soarta le-a fost hotărâtă. Sentința la universitate era irevocabilă — eliminarea ⁶⁹⁾. Înainte de noul proces, situația era deci complicată cu eliminarea tinerilor. I. Scurtu fusese respins și la depunerea doctoratului. De la proces nu prea mai avea ce să aștepte și-i scrie lui Hossu : „La Deva vom discuta și când să intrăm la răcoare. Vara la tot cazul, ar fi un plăcut... voiaj la băi !... ⁷⁰⁾.

Și eliminarea produce indignare. Măsura era opera guvernului și **Tribuna** declara că acesta trebuie înfierat cu energie atît în fața țării, cît și a străinătății. Se arată că deși de la Cluj s-a pornit tumultuoasa luptă pentru onoarea națională, luni de zile nu a avut loc nici cea mai mică încercare de pedepsire a studenților.

Legitimitatea, frumusețea etică și noblețea mișcării studențimii române a fost recunoscută. Guvernul însă a manevrat și procesul de la Baia de Criș și eliminarea. Rolul principal îl avea ministrul de interne Wlássics. Nu se așteaptă confirmarea verdictului la Deva, ci sînt eliminați înainte, ca să ii se creeze greutăți mai mari la proces.

Definind încă o dată responsabilitatea guvernului, **Tribuna** ⁷¹⁾ concluziona : „Toate prigonirile de la Universitatea de la Cluj în cauza Iancu s-au aranjat și s-au îndeplinit la directa somațiune după expresiile ordine și în forma reclamată de guvern, care a dictat profesorilor chiar și verdictele.

Mîna neagră a guvernului, aceasta și numai aceasta este culpabilă de brutalele prigoniri de la Universitatea din Cluj“.

Prin aceste eliminări, guvernul dorea probabil să indice și calea procesului de la Deva.

Acest proces era hotărîtor, căci Deva era instanța superioară și ultimă.

Apărători urmau să fie cei doi, care au fost și la Baia : Francisc Hossu-Longin, ca avocat al lui Novacovici, Șt. C. Pop de la Arad, pentru I. Scurtu și Aurel Vlad din Hațeg, îl înlocuiește pe Teodor Pop din Baia, ca avocat al lui C. Steer ⁷²⁾.

La fel ca și procesul de la Baia de Criș, și cel de la Deva mobilizează conștiințele.

Procesul trebuia în întregime lui să se rejudece de la început.

Cei dintii care s-au grăbit să vină ca în „vremuri de primejdie“ au fost moșii din Vidra, locul de baștină a lui Avram Iancu ⁷³⁾ (printre ei chiar rude ale acestuia).

A venit și o delegație numeroasă a tinerilor din Cluj, a românilor din Budapesta și din Viena ⁷⁴⁾, pentru a se demonstra încă odată că actul solemn de la Tebea constituia expresia sentimentului obștesc al tinerimii române.

Mai sosesc și delegații din Orăștie, Hunedoara, Hațeg și Turda.

Sala cea mai mare a tribunalului era înșesată. Se intra numai cu bilete. Tribunalul era literalmente asediat.

I. Scurtu, G. Novacovici și C. Steer sînt încurajați. Primesc numeroase scrisori și telegrame de adeziune și simpatie pentru ei și pentru

apărătorii lor⁷⁵). O frumoasă scrisoare primește Hossu de la prietenul său E. Dăianu, care contribuise atât de mult la publicitatea acestei mișcări⁷⁶). Acuzații și apărătorii sînt pregătiți să susțină o luptă grea.

Se petrece însă un fapt surprinzător : procurorul nu rostește nici un fel de rechizitor și declară că retrace acuza. Avocații nu mai aveau pentru ce să pledeze, iar decizia era următoarea :

„Intreaga procedură a judecătoriei de la Baia de Criș, împreună cu verdictul întreg, se nimicește“. Coriolan Steer iese definitiv din cauză și rămîn I. Scurtu și G. Novacovici, care pe baza cuvîntărilor lor sînt puși sub alt gen de acuză, pentru care se înaintează actele procesului, altui for, la judecătorul de instrucție din Deva. Trebuia deci un alt proces în care vor fi acuzați de „agitație împotriva statului“.

Oricum, era un succes, deoarece memoria lui Avram Iancu nu mai intra în discuțiile tribunalului. Procurorul recunoscuse că „Iancu poate fi preamărit, că Iancu e recunoscut și de maghiari drept un luptător ideal al libertății“⁷⁷). Dar cei doi acuzați rămași, deși nevinovați, considerentele politice îi doreau vinovați, de aceea s-a apelat la paragraful 172.

Apare și un articol, „Satisfacția“⁷⁸), care înregistrează însă cu desulă prudență recunoașterea cinstirii de către români a lui Iancu, precum și arborarea culorilor naționale românești. Intorsătura procesului putea fi dictată de guvern care se temea să nu-și facă o reclamă proastă în fața Congresului studenților de la Paris (la care urma să ia parte și I. Scurtu).

Dar faptul rămîne fapt. Deși învinuirile din cadrul unor paragrafe au căzut, procesul continuă, schimbîndu-și doar paragrafele sub care se desfășura. Pentru moment însă, bucuria era mare la Deva și victoria a fost primită ca o adevărată sărbătoare națională.

După proces are loc o impresionantă manifestație, după care acuzații, apărătorii, deputăția moților și universitarii ce luaseră parte la proces, iau parte la un prînz foarte animat, iar în ziua de 29 iunie se dă o cină comună a intelectualității române din Hunedoara, străjuită fiind de jandarmi înarmați și polițiști⁷⁹).

Tatăl lui G. Novacovici, preot sărac, cu mulți copii, trimise o scrisoare de mulțumire avocatului patriot Fr. Hossu-Longin : „Pentru apărarea și sprijinul dat fiului meu George în monstruosul proces din Baia de Criș și Deva, primiți respectuoasele mele mulțumiri și recunoștință, ca binefăcătorul fiului meu, și pentru viul interes ce-l manifestați ca român, pentru cauzele naționale românești“⁸⁰).

Nu după mult timp, cei doi acuzați se răzlețesc. I. Scurtu pleacă la București, apoi la Congresul tinerimii de la Paris, unde se impune ca o personalitate, iar în noiembrie revine la Cluj, de unde îi scrie lui Fr. Hossu că va renunța la recurs și va veni la Deva⁸¹).

G. Novacovici pleacă la București la stăruința și la chemarea lui George Misail, președinte al societății „Transilvania“, fără însă să-l poată ajuta. „Liga culturală“ însă, într-o ședință a comitetului, a hotărît ca lui G. Novacovici și tovarășului său de suferință I. Scurtu, să li se asigure un ajutor de studii. Din partea secțiunii din Iași, 100 de franci lunar pentru absolvirea cursului de un an al Academiei comerciale din Viena pentru Novacovici, iar lui I. Scurtu 150 de franci din partea secțiunii de la București, pentru obținerea doctoratului în străinătate.

Efectul călătoriei sale în România, după cele două procese de presă, se vede din finalul scrisorii către soția lui Hossu, Elena : „Inspirat de

aerul libertății de pe pământul sfânt al României, scriu aceste rînduri, gîndind tot mereu la sentimentele iubirii de neam și a umanității...“⁸²⁾.

În 17 septembrie 1900, Novacovici primește scrisoarea lui Hossu, care îl cheamă la Deva, pentru proces.

Scurtu, cu cîteva zile înainte de audierea de la Deva, a fost arestat sub motivul că este „agitator de profesie“ și că ar fi „membru al unei societăți secrete“, dar acesta protestează energic și la începutul lunii noiembrie 1900 se prezintă împreună cu Novacovici la Deva, unde sînt interogați de judecătorul de instrucție, căruia i-au declarat amîndoi că răspund pentru cuvîntările lor de la Țebea⁸³⁾.

Între timp, Hossu îl informează pe Amos Frincu că a reușit să-l instaleze pe Novacovici la Academia comercială din Graz, însă se plînge că treburile cu Scurtu s-au încurcat rău la Cluj, ceea ce am văzut că era foarte adevărat, cum o dovedea și tentativa de arestare⁸⁴⁾ Și lui Novacovici îi este greu să-și întrerupă studiile, dar o face⁸⁵⁾.

După o lungă tăcere, Novacovici a primit actul de acuză al tribunalului regesc din Deva, așa după cum scrie din Graz, unde nu se simțea la largul său : „Amintirile zilelor de entuziasm și fericire națională mă emoționează și doresc tot ce-i românesc.

Dedat așa de tare la viața românească, mă simțesc aici ca într-un mediu care numai străin este de cugetarea și simțămintele mele. O să vină și timpul mîntuirii mele ! !“⁸⁶⁾.

La începutul lunii martie 1901, primește citația tribunalului din Deva⁸⁷⁾. Dar pentru a studia în liniște, cei doi tineri (I. Scurtu se afla la Lipsca), Fr. Hossu-Longin acționează, susținut, intervine pe cale juridică cu așa-numite „excepții“ și în ședința tribunalului din Deva, din 23 martie 1901, se sistează procedura, însă pericolul nu dispăre, deoarece procurorul înaintează recurs⁸⁸⁾.

Citind știrea sistării procedurii, Novacovici încerca o dublă satisfacție : i s-a înseninat viitorul, iar triumful cauzei Iancu era total⁸⁹⁾. Prea devreme era însă bucuria, deoarece în iunie constata că nu mai are scăpare: ...Și dacă judecătoria maghiară a aflat de bine a-și dovedi infecția prin o evidentă prigonire, cînd sub pretinsul respect al normelor societății și al legilor țării — forțează decurgerea procesului — nu mă descurajează, cel mult întîrzie perfecționarea vieții ce mi se cuvine“⁹⁰⁾. Era convins că va face închisoare.

Și I. Scurtu la Lipsca avea atît greutate materiale, cit și de ordin politic, fiind mereu hărțuit de celelalte procese care le mai avea⁹¹⁾. În cursul anului 1902 pleacă de la Lipsca la București, unde va și rămîne pînă la sfîrșitul zilelor, distingîndu-se printr-o bogată activitate publicistică și printr-o amplă cercetare privind viața și opera lui M. Eminescu. De asemenea, participă la primul război mondial, avînd o comportare eroică.

Dezbaterea procesului, pentru cuvîntarea rostită la mormîntul lui Avram Iancu în 31 decembrie 1899, avu loc la Deva, în 26 septembrie 1901. Novacovici avea doi apărători (I. Scurtu era absent), pe Hossu și pe Aurel Vlad.

Subscrie din nou „esența“ cuvîntării, însușindu-și pasajele incriminate. Procurorul cere pedepsirea lui, deoarece cuvîntarea avea un spirit „agitoric“, referindu-se la 1848. Apărătorii în pledoarii strălucite încearcă să dovedească lipsa de orice bază juridică a actului de acuzare, fără să reușească a ocoli condamnarea, care este însă foarte ușoară : 10

zile închisoare și 100 de coroane amendă, plus cheltuielile de judecată⁹²). Procurorul apelează din nou. Nu era mulțumit cu condamnarea.

În ianuarie 1902, Novacovici lucra la ziarul **Deșteptarea** din Cernăuți, era într-o situație materială foarte grea și aștepta să intre la închisoare⁹³). Sentința lui Novacovici este primită de Hossu în 16 februarie 1902 și încearcă să mai facă intervenții de ultimă oră, împreună cu Amos Frincu⁹⁴).

La începutul lui aprilie are loc condamnarea definitivă a lui Novacovici la 2 luni închisoare și amendă de 200 de coroane⁹⁵), iar în iulie, Curia aprobă sentința de la Deva, fără drept de apel⁹⁶). La 5 iulie trebuia să-și înceapă executarea pedepsei la închisoarea din Seghedin⁹⁷).

Despre încheierea procesului, Hossu scria: „Procesul pentru cununa lui Iancu s-a finit și am făcut pași, ca cununa să mi se extrădeie, fiindcă nu aș lăsa ca s-o ardă, sau să o liciteze ș.c.l.“⁹⁸). Ar fi vrut să o depună în cadrul unei mari ceremonii pe mormint, dar zilele erau „blăstămate“ și nu putea face nimic.

Cununa i-a fost restituită lui G. Novacovici, iar joi 3 iulie, înainte de a pleca spre închisoare, mai avu loc o ultimă manifestație la Deva, constituind un fel de epilog al lungului proces. Un convoi de trăsură a parcurs strada principală a Devei, în frunte aflându-se trăsură cu cununa, Francisc Hossu-Longin și G. Novacovici. De la marginea orașului trăsurile se reîntorc, numai cea cu cununa, însoțită de fostul acuzat și apărătorul său, cărora li se mai adaugă și dr. Iustin Pop, se îndreaptă spre Țebea. **Tribuna** nota că manifestația a fost „frumoasă și vrednică“⁹⁹).

C. Seter, care se afla la Oradea, fusese împiedicat de împrejurări potrivnice să participe la ultima manifestare, așa după cum ar fi dorit¹⁰⁰).

Cununa n-a apucat însă să stea unde îi era locul nici două zile, deoarece jandarmii au vrut s-o confiște din nou. Până la urmă s-au mulțumit să-i taie doar panglica tricoloră¹⁰¹). Pentru ca să nu mai dispară, cununa a fost depusă din nou la biserica din Țebea.

Mișcarea tinerimii pentru apărarea memoriei lui Iancu, adusă la lumină în acest articol, a constituit pentru acea vreme unul dintre cele mai splendide și mai înălțătoare omagii ce i se puteau aduce eroului național. Ea a însemnat în același timp și o contribuție de preț la consolidarea conștiinței naționale, și la făurirea unei noi generații de luptători ce și-au adus aportul la înfăptuirea unității de stat depline a României.

Despre această nobilă mișcare, intuind valoarea ei istorică, **România jună** scria: „Înlănțuirea evenimentelor de la Alba Iulia, Țebea, Baia de Criș și Deva va fi o pagină demnă în istoria luptelor pentru naționalitate ale poporului nostru“¹⁰²).

NOTE

1. **Tribuna**, VII, nr. 1 din 1/13 ian. 1900, p. 1.
2. **Idem**, XVII, nr. 286, din 29 dec./10 ian. 1900, p. 1143.
3. Teodor V. Păcățian, **Cartea de aur**, Sibiu, 1915, vol. VIII, p. 61.
4. **Tribuna**, XVI, nr. 262, din 27 noiembrie (9 dec.) 1899, p. 1047.
5. **Ibid.**
6. **Ibid.**, nr. 263, din 28 nov./10 dec. 1899, p. 1051.
7. **Ibid.**, nr. 264, din 30 nov. (13 dec.) 1899, p. 1055.
8. **Ibid.**, nr. 275, din 14/26 dec. 1899, p. 1099; „**Flulerul lui Iancu...**“.

9. Vezi **Tribuna**, nr-le : 270, 272, 273, 274, 275 din 1899 și 281, 285 din 1900.
10. Nr. 51 din 17 dec. 1899.
11. **Tribuna**, XVII, nr. 8, din 13/25 ian. 1900, p. 30, „**La Țebea**” de I. Scurtu.
12. Biblioteca Centrală Universitară Cluj, **donăția Fr. Hossu-Longin**, mss. sertar 324/4, nr. 7 :

Abrud, în 27 XII/1899

Iubite vere,

În cestiunea afacerii Iancu îți răspund că entuziasmul tinerimii în chestii naționale e legitim și nu e tinerime aceea care nu știe să se însuflețească pentru idealuri naționale.

Ce privește punerea unei cununii pe mormântul lui Iancu e cam dificilă mai ales acum în timpul de iarnă, nu cred să producă efectul dorit, fiind o mulțime de motive binecuvântate.

Eu cred că memoria unui bărbat ca Iancu altcum ar trebui să se serbeze. Ar trebui să se lanseze ideea la tinerime, ca în fiecare an să se facă pelerinaj la mormântul lui Iancu, bunăoară la aniversarea zilei morții sale, ori la 3/15 mai, ca din aceasta să se facă sărbătoare națională. Așa se păstrează faptele mari din generațiuni în generațiuni și numai așa se face educație națională. Cu astfel de ocaziuni e foarte potrivit să se depună cunună de laur.

Ca și tu să iei parte la depunerea cununii nu o aprob, avînd motive binecuvîntate. Lasă pe alții să meargă, dacă totuși vreau acum să depună cununa. Cînd vei fi și tu mai liber, poți să dai mai mult. Acum nimeni nu poate cere de la tine astă jertfă, care îți poate aduce și neplăceri”.

13. **Tribuna**, nr. 8, art. cit.
14. Biblioteca Centrală Universitară Cluj, Corespondența Francisc Hossu-Longin, vol. XII, f. 225—228.
15. **Tribuna**, XVI, nr. 283, din 23 dec. (4 ian.) 1900, p. 1131—1132 : „**Tinerimea la mormîntul lui Iancu**”.
16. B.C.U., mss, sertar 404/56, nr. 40, Deva, 31 dec. 1899.
17. **Tribuna**, XVII, nr. 14 din 20 ian. (1 febr.) 1900, p. 54.
18. **Ibid.**, nr. 1 din 1/13 ian. 1900, p. 1.
19. B.C.U., sertar 404/56, nr. 42, „Deva, 18 ian. 1900”.
20. **Ibid.**, nr. 43, „Deva, 28 ian. 1900”.
21. **Tribuna**, nr. 12 din 18/30 ian. 1900, p. 45 : „**Noul proces pentru Iancu**”.
22. **Ibid.**, „**Din nelegiuire în nelegiuire**”, Editorial.
23. **Deutsches Volksblatt**, din 27 ian. 1900.
24. B.C.U., vol. III, f. 231—232. Amos Frîncu către Fr. Hossu-Longin, Sibiu, 29 ian. 1900.
25. **Ibid.**, vol. XII, f. 94. Ioan Scurtu către Fr. Hossu-Longin, Cluj, 5 febr. 1900.
26. **Tribuna**, nr. 16, din 22 ian. (3 febr.) 1900, p. 61 : „**Terorism în Zărand**”.
27. **Ibid.**, nr. 18, din 25 ian. (6 febr.) 1900, p. 70.
28. **Ibid.**, nr. 19, din 26 ian. (7 febr.) 1900, p. 73—74 : „**Terorismul continuă**”.
29. **Ibid.**, nr. 22, din 29 ianuarie (10 februarie) 1900, p. 85 : „**Cultul lui Iancu**”.
30. **Ibid.**, nr. 23, din 30 ian. (11 febr.) 1900, p. 89.
31. **Ibid.**, p. 90 : „**De la Cluj**”.
32. B.C.U., sertar 404/56, nr. 44.
33. **Ibid.**, vol. III, f. 235—236. Amos Frîncu către Fr. Hossu-Longin, Sibiu, 7 febr. 1900
34. **Ibid.**, vol. III, f. 237—238, Sibiu, 9 febr. 1900.
35. **Ibid.**, vol. III, f. 240—241. Sibiu, 9 febr., 1900.
36. **Tribuna**, nr. 24, din 1/13 febr. 1900, p. 93.
37. B.C.U., vol. III, f. 240—241. (E. Dăianu le-a trimis 40 de fl.).
38. **Tribuna**, nr. 96, din 4/16 febr. 1900, p. 101.
39. **Ibid.**, nr. 97, din 5/17 febr. 1900, p. 105—106.
40. **Ibid.**, nr. 25, din 2/14 febr. 1900, p. 97.
41. **Ibid.**, nr. 28, din 6/18 febr. 1900, p. 109.

42. *Ibid.*, nr. 22, din 8/20 febr. 1900, p. 113—114: „Teroarea la culme — lupta înainte”.
43. *Ibid.*, nr. 26, din 4/16 febr. 1900, p. 101.
44. *Ibid.*, nr. 30, din 9/21 febr. 1900, p. 117—118.
45. *Ibid.*, nr. 31, din 10/22 febr. 1900, p. 122—123.
46. *Ibid.*, nr. 30 din 9/21 febr. 1900, p. 117.
47. B.C.U., sertar 404/5 b, nr. 45 și răspunsul, nr. 47:
Dr. Rațiu avocat

Nagyszeben [Sibiu]

Regret noua atitudine a „Tribunei” de azi. Pretindem susținerea intransigentă. La o parte ori ce tendință de a suprima lupta națională începută. Te fac răspunzător.

Francisc Hossu-Longin

Dr. Rațiu avocat

Nagyszeben [Sibiu]

Regretăm noua atitudine care vrea descurajarea luptei naționale intransigente. La o parte ținta desgustării. Noi ne vom face datoria față de oricine. Răspunderea revine provocatorilor.

Steer, Novacovici, Scurtu

[Răspuns:] Stimate D-le Colega,

Telegrama d-tale de astăzi m-a surprins foarte neplăcut. Nu știu cine te-a informat, dar susțin cu toată hotărârea, că rău te-a informat. „Tribuna” nu s-a schimbat și nu-și va schimba atitudinea în cauza națională pe câtă vreme voi avea eu o influență asupra ei. Nu aflu de motivată pretensiunea d-tale, ca să susținem intransigența în cauza lui Iancu de vreme ce nici odată n-am dispus și nu voi dispune nici în viitor o altă atitudine în această cauză.

Indată după pertractarea din „Alba Iulia”, am dispus să se pună la ordinea zilei și să fie discutată din toate punctele de vedere.

Declar mai departe că e străină de mine orice tendință de a suprima nobila luptă națională în cauza de onoare a lui Iancu, dovadă e publicarea corespondenței despre procesul cununei, care înainte de a primi telegrama d-tale, am dispus să fie publicată astăzi la loc de frunte. Mă mir deci că d-ta în urma unor informațiuni greșite, să nu zic răutăcioase, presupuneți despre noi tendința de a suprima lupta începută cu atita zel.

Am admirat de la început rezoluțiunea și devotamentul cu care tinerimea d-voastră dimpreună ați ridicat chestiunea la înălțimea ei, și nu eu voi fi acela care va pune piedici acestei lupte nobile, pentru care e însuflețit întreg neamul românesc de la „Vlădică pînă la opincă”.

Față cu atitudinea mea mai sus descrisă, mă simt adînc vătămat prin telegrama d-tale.

Stimător dr. Rațiu

Sibiu, 16 februarie 1900.

48. B.C.U., vol. III, f. 243—246, Sibiu, 23 februarie 1900.

49. *Tribuna*, nr. 35, din 15/27 febr. 1900, p. 137.

50. *Ibid.*, nr. 28 din 6/18 febr. 1900, p. 109.

51. Apud *Tribuna*, nr. 36 din 16/28 febr. 1900, p. 141.

52. Apud *Tribuna*, nr. 37, din 17 febr. (1 martie) 1900, p. 146.

53. *Ibid.*, nr. 35, loc. cit.

54. *Tribuna*, nr. 33, din 13/24 febr. 1900, p. 129.

55. *Ibid.*, nr. 48, din 4/17 martie 1900, p. 189.

56. *Ibid.*, nr. 61, din 22 martie (4 apr.), 1900, p. 241.

57. *Ibid.*, nr. 42, din 24 febr. (8 martie) 1900, p. 165.

58. B.C.U., vol. XII, f. 225—228.

59. *Ibid.*, vol. III, f. 247—248. Sibiu, 6 martie 1900.

60. *Ibid.*, mss. sertar 404/5 b, nr. 48, Deva, 28 febr. 1900.

61. *Ibid.*, nr. 49, „Deva, 10 martie 1900”.

62. *Ibid.*, mss., sertar 251/1, f. 1:

Prea stimată doamnă!

Am primit cu bucurie însărcinarea de a planta la mormîntul lui Iancu, cei trei brazi, ce ați binevoit a mi-i preda. Luni, la 2 april st. n. la orele 2 după amezi — luînd o trăsură din Brad — am mers la mormînt și am plantat cei trei brazi în lăuntru grilajului și anume: unul vizavi cu crucea, înaintea turnului, acesta e

al d-lui Scurtu; unu în partea mormintului de către gorun, sub numele Novacoviçi; iară al treilea în cealaltă parte a mormintului, sub numele Steer.

Nime nu ne-a văzut când i-am așezat afară de un student, ce a săpat gropile. I-am așezat bine, mă tem însă că sbirii de jandarmi care încontinuu cercetează mormintul, nu cumva să-i smulgă. La crâsnicul din Tebea i-am promis că-i plătesc numai să-i ude ca să se prindă. Sint cu toată stima

Brad, la 6/4 1900.

Sofia German

63. Arhiva Ministerului de Interne al Ungariei — originalele la Institutul de istorie și arheologie din Cluj, filele 113—122 (măpele ne-numerate).

Domnule ministru de interne!

Subsemnatul mă adresez dv., ca rudă apropiată (nepot) a fostului locuitor din Vidra de Jos, Avram Iancu, cu următoarea rugămintă. Mormintul lui Avram Iancu, aflat la Tebea, plasa Baia de Criș, județul Hunedoara, este într-o stare atît de proastă — grilajul de lemn de lângă mormint este distrus și nimic de vite, astfel încît ar fi cea mai mare rușine pentru familia noastră să-l lăsăm în această stare.

Am sperat ca domnul ministru va fi de acord cu construirea unui mausoleu mai mare deasupra mormintului prin donație publică și de aceea, rudele nu au făcut nimic pentru întreținerea mormintului.

Dar, deoarece îndeplinirea planului de mai sus a fost zădărnicită definitiv, îndatorirea de a întreține mormintul în stare bună a revenit rudelor. Dar membrii familiei și rudele nu pot construi mausoleul, nici un monument funerar mai mare, ci pot cel mult prevedea mormintul cu o cruce de marmură cumsecade și cu grilaj simplu de fier. Și acest lucru or să-l facă în cea mai mare li-niște, cu ocolirea oricărei manifestații. Că în această problemă membrii familiei nu vor da prilej la nici un fel de plîngere, asigură și împrejurarea că nici un membru al familiei amintite nu a fost condamnat niciodată pentru contravenții politice.

Scopul mai important al cererii mele este: să-l avizați pe dl. prim-pretor din plasa Baia de Criș că rudele lui Avram Iancu, reprezentate prin mine, au anunțat la Dvs. intenția lor și că în primăvara anului curent vor așeza la mormintul lui Avram Iancu o cruce de marmură și în jurul mormintului un grilaj de fier.

De altfel, toate cheltuielile le voi suporta eu. Și mă oblig ca cu ocazia sfințirii crucii, să chem numai rudele și să nu o popularizez nici prin ziare și nici pe altă cale. Vă rog să binevoiti a-mi da aprobarea și a-mi atrage atenția prin căpitanul de poliție din Abrud asupra luării măsurilor de precauțiune.

Sluga Dvs.

Gomboș Iosif, preot

23 februarie 1900 Abrud-Sat.

Nr. 126 res. 24.II.1900.

Prefectul județului Hunedoara către prefectul jud. Alba de Jos, în problema ridicării unui monument funerar la mormintul lui Avram Iancu de către Gomboș Iosif, preot ortodox din Abrud-sat.

Solicitarea lui Gomboș nr. 126 res. a.c.

Atragem atenția ca să păstreze caracterul personal al lucrurilor și să se abțină de a se folosi această ocazie pentru orice fel de manifestare. [Răspunsul este următorul:]

Prin ordinul nr. 126 din 24 aprilile. Cererea preotului ortodox din Tebea, Gomboș Iosif, pentru întreținerea mormintului lui Avram Iancu către prefectul județului Hunedoara.

Gomboș Iosif, preot ortodox din Abrud-sat, în cererea adresată mie, solicită aprobare ca rudă apropiată pentru așezarea unei pietre funerare și a unui grilaj de fier pe cheltuiala proprie, la mormintul lui Avram Iancu.

Vă rog să comunicați solicitatorului că nu are nevoie de aprobare oficială pentru aranjarea mormintului lui Avram Iancu ca

persoană particulară și că o poate face cu respectarea condițiilor din regulile oficiale locale. Vă mai rog să verificați ca acest lucru să-și păstreze caracterul anunțat și această ocazie să nu fie folosită pentru manifestările împotriva statului.

[Traducerea aparține **Mariei Maxim**, căreia îi mulțumim și pe această cale].

64. B.C.U., vol. XII, f. 36—37, Cluj, 27 martie n. 1900.
65. **Ibid.**, Cluj, 3 mai 1900.
66. **Ibid.**, sertar 404/5 b, nr. 50, Deva, 5 mai 1900.
67. **Ibid.**, vol. III, f. 265—266, Sibiu, 7 mai 1900.
68. **Tribuna**, nr. 106, din 28 mai (10 iunie) 1900, p. 421.
69. B.C.U., vol. XII, f. 52.
70. **Ibid.**, vol. XII, f. 61—62.
71. **Tribuna**, nr. 125, din 27 iunie (10 iulie) 1900, p. 497: „**Prigonirea tinerimii noastre de la Cluj. Teroare în templul științei**”.
72. **Ibid.**, nr. 114, din 10/28 iunie 1900, p. 453.
73. B.C.U., mss. sertar 251/1: „Consemnarea motilor care au fost la procesul și masa noastră la Deva” — „Teofil Gomboș, Traian Gomboș, Iosif Iancu, Vasile Coroiu, Mihai Cioflica, Vasile Trifan, Mihai Cristea, Ioan Jude, Nicolae Cira, Aurel Cioban, jurist, Aurel Oprea, George Țințaru”.
74. **Tribuna**, nr. 114, loc. cit.
75. B.C.U., mss. sertar 251/1, fila 6: Baia Mare, 26/VI.
„Înainte fraților, noi vă urmărim și ne identificăm cu voi. Alexandru Pop, Romul Avram”, fila 7; Arad, 26/VI. Felicităm din inimă victimele noi și bravii apărători. Ne alăturăm la ale lor fapte și simțăminte. Condamnăm cea mai nouă bravură a șovinismului turbat. Tinerimea română arădană. f. 8: Cehul Silvaniei, 25/VI. Nu se mulțumesc cu avutul nostru material, ei voiesc spiritul și inimile noastre. Protestații în fața lumii civilizate /.../ salutări bravilor tineri, harnicilor apărători. Sus inimile! Pop de Băsești. f. 9: Viena, 26/VI: Voi cari azi în atita demnitate reprezentați sfința noastră cauză, primiți entuziastul salut și asigurarea iubirii noastre frățești. Tinerimea română vieneză. f. 10: Cîmpeni, 26/VI: Trăiască apărătorii cinstei naționale reprezentate prin idealul nostru. Motii Iancului. f. 11: Sibiu, 26/VI. Sus să avem inimile. Trăiască tinerimea și apărătorii, trăiască poporul și conducătorii. **Tribuna** .
76. **Ibid.**, mss. sertar 251/1, f. 5: Sibiu, 25.VI.1900.

Prea stimate domnule avocat!

Mă gîndesc la ziua de mine; de mult mă gîndesc că voi putea asista și eu la acest episod al marii campanii purtate pentru Iancu. Durere, sînt condamnat să privesc numai din depărtare, cu gîndul, la lupta ce veți desfășura mine, dîmpreună cu bravii noștri amici tineri, pentru onoarea națională. De 4 săptămîni pazește nevasta mea patul și eu asist îngrijorat lîngă ea. Iată ce mă reține.

Cu sufletul însă, ori cît de zdrobit de griji și deziluzii, sînt la d-voastră. Vă rog spuneți salutare tuturor fraților, cari singuri mai poartă stîndardul frumoasei campanii, care a făcut să tresară toate inimile simțitoare românești, dar durere, n-a putut să trezească pe cei mulți din letargia ce i-a cuprins. Doresc izbîndă cauzei sfînte întru a cărei apărare v-ați angajat. Sînt sigur de curajul și bărbăția tuturor și astfel și de izbînda cauzei, ori și care ar fi dealtfel sentința.

Văd că tragicul erou Iancu tot tragedii provoacă, dar e sublim acest tragic și înălțător. În situația de astăzi, așa de blazată, dejosită și degradată /la nivelul/ unei pieți de țirgoveți, această campanie singură și singure jertfele ei mai marchează linia luptei naționale. Fie ca la Deva linia aceasta să ieie o direcțiune ascendentă. Dumnezeu să ajute fraților, pe cari îi salutăm cu dragoste dr. E. Dăianu.

77. **Tribuna**, nr. 18 din 15/28 iunie 1900, p. 117.
78. **Ibid.**, nr. 120 din 18 iunie (1 iulie) 1900, p. 477.
79. **Ibid.**, nr. 121 din 20 iun. (3 iul.) 1900, p. 482.

80. B.C.U., vol. IX, f. 80-81, Gîrbovăț, 11 iulie 1900. Nicolae Novacovici către Fr. Hossu-Longin.
81. *Ibid.*, vol. XII, f. 64, Cluj, 3 iulie 1900 ; f. 69 : Cluj, 7 iulie, n. 1900 ; f. 83 ; f. 104 ; Cluj, 29 noiembrie, n. 1900.
82. *Ibid.*, vol. IX, f. 21-25. București, 4.IX. st. v. 1900. G. Novacovici către Elena Hossu-Longin.
83. *Tribuna*, nr. 208 din 28 oct. (10 nov.) 1900, p. 829.
84. B.C.U., mss. sertar 356/2, nr. 23. Deva, 28 oct. 1900.
85. *Ibid.*, vol. IX, f. 32-33.
86. *Ibid.*, vol. IX, f. 38-40. Graz, 19.II.1901.
87. *Ibid.*, vol. IX, f. 48-49, Graz, 7.III. st. n. 1901.
88. *Tribuna*, nr. 48 din 13/26 martie 1901, p. 189.
89. B.C.U., vol. IX, f. 51-52, Graz, 30.III.1901.
90. *Ibid.*, vol. IX, f. 55-58, Graz, 26.VI st. n. 1901.
91. *Ibid.*, vol. XII, f. 112-113, Lipsca, 19 martie n. 1901, f. 164, București, 31.I. s.v. 1903.
92. *Tribuna*, XVIII, nr. 170 din 16/29 sept. 1901, p. 677.
93. B.C.U., vol. IX, f. 61-63. Cernăuți, 28.I.1902.
94. *Ibid.*, mss. sertar 406/2, nr. 56. Deva, faur 1902.
Vezi și nr. 54, Deva, 6 faur 1902 și nr. 55, Deva, 15 faur. 1902.
95. *Ibid.*, mss. sertar 406/2, nr. 57. 2.IV.1902.
96. *Tribuna*, XIX, nr. 98 din 29 mai (11 iunie) 1902, p. 389.
97. *Ibid.*, nr. 112 din 19 iunie (2 iulie) 1902, p. 447.
98. B.C.U., mss. sertar 406/2, nr. 60 Deva, 7 iunie 1902.
99. *Tribuna*, nr. 115 din 23 iunie (6 iulie) 1902, p. 458.
100. B.C.U., vol. XIII, f. 33. Oradea, 1.VIII. n. 1902.
101. *Tribuna*, nr. 122 din 6/19 iulie 1902, p. 486.
102. Apud *Tribuna*, XVII, nr. 121 din 20 iun. (3 iul.) 1900, p. 481.

LE MOUVEMENT POUR DÉPOSER UNE COURONNE SUR LA TOMBE D'AVRAM IANCU ET LE PROCÈS AUQUEL IL A DONNÉ LIEU (1900-1902)

(R é s u m é)

Au début du XXe siècle, un ample mouvement politique s'est déclenché au sein de la population roumaine de Transylvanie, dans le but de défendre sa dignité outragée par les insultes des autorités à l'égard de la mémoire de son héros national, Avram Iancu. Ce mouvement a pris une grande ampleur sous l'impulsion de la jeunesse universitaire roumaine de Cluj. Les étudiants Ioan Scurtu, George Novacovici et Coriolan Șteer furent délégués par la jeunesse roumaine pour déposer une couronne sur la tombe de Iancu, comme témoignage de sa totale adhésion aux idéaux pour lesquels celui-ci avait combattu en 1848—1849 à la tête des révolutionnaires de Transylvanie et, en même temps, comme riposte aux insultes des autorités. Celles-ci, interprétant le pieux hommage des trois étudiants roumains comme un acte de provocation et d'agitation hostile à l'Etat austro-hongrois, montèrent contre eux le procès de Bala de Criș, suivi de celui de Deva.

L'auteur montre que cette initiative de la jeunesse roumaine studieuse de Transylvanie a constitué, pour cette époque, le plus bel hommage possible à la mémoire du héros national Avram Iancu, tout en constituant un apport considérable à la consolidation de la conscience nationale des Roumains et à la formation d'une nouvelle génération de patriotes, qui ont lutté avec abnégation pour l'accomplissement de l'union nationale de la Roumanie.